

Майнова перепона доступу до правосуддя.

Доповідач: Сімонян Е.Р., адвокат,
керуючий партнер АО «Декстро»

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

Конституційний Суд України у рішенні від 28.11.2013 р. № 12-рп/2013 звертав увагу на те, що гарантією реалізації права на судовий захист в аспекті доступу до правосуддя є встановлення законом помірною судового збору для осіб, які звертаються до суду.

Це відповідає Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14.05.1981 р. № R (81) 7: «У тій мірі, в якій судові витрати становлять явну перешкоду доступу до правосуддя, їх треба, якщо це можливо, скоротити або скасувати»

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

НОРМАТИВНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПРАВ ЗАЗНАЧЕНОЇ КАТЕГОРІЇ.

Конституція України, ст. 124, ст. 129;

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ст. 6;

Цивільний процесуальний Кодекс України (далі – ЦПК в редакції від 03.08.2017 року), ст. ст. 79-89;

Цивільний процесуальний Кодекс України (далі – ЦПК в редакції від 03.10.2017 року), ст. ст. 133-142, 170, 176, 185, 353;

Закон України «Про судовий збір» № 3674-17 від 08.07.2011 р. (станом на 05.05.2018 р.);

Рішення Конституційного суду України від 16.11.2000 року №13-рп/2000; Рішення від 30.09.2009 року № 23-рп/2009; Рішення від 11.07.2013 року №6-рп/2013, Рішення від 28.11.2013р. по справі №1-17/2013 по справі про офіційне тлумачення п.7 ч.1 ст.5 Закону України «Про судовий збір»;

Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) №2 від 12.06.2009р.;

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) №10 від 17.10.2014 р.;

Постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) № 6 від 07.02.2014 року;

Інструкція про порядок обчислення та справляння державного мита, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 07.07.2012 р. №811 (в редакції від 18.12.2015 р. №1475-15);

Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ №1-1386/0/4-12 від 27.09.2012р. «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про судовий збір»,

Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів, затвердженого Наказом Мінфін України (редакція від 19.05.2017 р.);

Постанова КМУ «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави» № 590 від 27.04.2006 (в редакції від 14.03.2018 р.).

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.1 У разі залишення позовної заяви (заяви) чи апеляційної скарги без руху для сплати судового збору, в ухвалі необхідно вказувати розрахунок визначення необхідної суми судового збору і бути уважними під час математичного підрахунку.

Так, ухвалою ВССУ від 29.03.2017 року по справі № 635/6683/15ц скасовано ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 16.09.2016 року про залишення апеляційної скарги без руху.

Залишаючи апеляційну скаргу без руху, апеляційний суд відмовив у задоволенні клопотання про відстрочення сплати судового збору та виходив з того, що заявником не сплачено судовий збір за подачу апеляційної скарги у розмірі 6699,00 грн.

Оскільки суддею не було вказано розрахунку, з якого він виходив, визначаючи розмір судового збору, з яким не погодився заявник і тому звернувся з касаційною скаргою.

Разом з тим, залишаючи апеляційну скаргу без руху, суддя апеляційного суду помилково зазначив, що ОСОБА за подачу апеляційної скарги необхідно сплатити судовий збір у розмірі 6699 грн, тобто у більшому розмірі, ніж підлягав сплаті.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.2. Судам необхідно вивчати матеріали позовної заяви (заяви чи скарги) і встановлювати законодавчо визначені пільги та підстави для звільнення від сплати судового збору

В постанові від 04.07.2018 року у справі № 753/18451/17-ц Верховний Суд вказав, що позови про стягнення аліментів охоплюють всі вимоги, пов'язані з невиконанням обов'язку по утриманню, передбачені статтями 75-89, 91, 180-201, 202-206, 265-274 СК України.

Таким чином, положення п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» застосовується і до позовів про збільшення розміру аліментів.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.2. Судам необхідно вивчати матеріали позовної заяви (заяви чи скарги) і встановлювати законодавчо визначені пільги та підстави для звільнення від сплати судового збору

Відповідно до правового висновку ВСУ від 30.11.2016 року по справі № 6-1121цс16 під час вчинення процесуальних дій, які вимагають сплати судового збору (при забезпеченні доказів, при апеляційному чи касаційному оскарженні), пільги зі сплати судового збору мають визначатися на момент вчинення певної процесуальної дії.

За таких умов Закон України «Про судовий збір» має застосовуватися в редакції, яка діяла на момент вчинення певної процесуальної дії.

І. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.3. При визначенні пільг щодо сплати судового збору слід керуватися не лише Законом України «Про судовий збір», а й іншим законодавством України.

Пунктом 7 Постанови Пленуму ВССУ № 10 від 17.10.2014 року надано роз'яснення, що оскільки стаття 5 Закону України «Про судовий збір» не містить вичерпного переліку пільг щодо сплати судового збору, то при визначенні таких пільг слід керуватися іншим законодавством, наприклад, ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів», ст.14 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового слідства, прокуратури і суду», ст. 22 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВОГО ЗБІРУ.

1.4. Деякі категорії осіб незалежно від виду позову звільняються від сплати судового збору не лише при пред'явленні позову, а й при поданні апеляційних чи касаційних скарг, заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами.

Велика Палата Верховного Суду в Постанові від 21.03.2018 року по справі № 761/24881/16-ц відступила від правових висновків ВСУ, викладених у постановках від 06.09.2017 року у справі № 6-185цс17 та від 11.10.2017 року у справі № 6-91цс17.

Відступаючи від практики ВСУ, колегія суддів Великої Палати Верховного Суду зазначила, що порушені права можуть захищатись як у суді першої інстанції (при пред'явленні позову), так і на наступних стадіях цивільного процесу, а саме при апеляційному перегляді. Ці стадії судового захисту є єдиним цивільним процесом, завдання якого є справедливий розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушеного права.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.5. Під час розгляду заяв про надання розстрочки, відстрочки або звільнення від сплати судового збору суду необхідно звертати увагу на докази скрутного матеріального стану.

У пункті 1 постанови № 10 від 17.10.2014 року Пленуму ВССУ «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» зазначено, що судові витрати - передбачені законом витрати (грошові кошти) сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, понесені ними у зв'язку з її розглядом та вирішенням, а у випадках їх звільнення від сплати - це витрати держави, які вона несе у зв'язку з вирішенням конкретної справи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (РІМ, 4.XI.1950), Рекомендація щодо заходів, які полегшують доступ до правосуддя № R (81)7, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 14.05.1981 року, та практика Європейського суду з прав людини під час застосування цієї Конвенції не визнають необхідність сплати судових витрат обмеженням права доступу до суду. Разом із тим, ураховуючи положення пункту 1 статті 6 Конвенції та прецедентну практику Європейського суду з прав людини (зокрема, рішення від 19.06.2001 року у справі "Креуз проти Польщі" (Kreuz v. Poland)), сплата судових витрат не повинна перешкоджати доступу до суду, ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди самій суті цього права, та має переслідувати законну мету.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.6. Вирішувати питання, пов'язані з судовими витратами (зокрема, щодо відстрочення, розстрочення судових витрат, зменшення їх розміру або звільнення від їх сплати) судам необхідно забезпечувати належний баланс між інтересами держави у стягненні судового збору за розгляд справ та інтересами позивача(заявника) щодо можливості звернення до суду.

Відповідно до прецедентної практики Європейського суду з прав людини кожна держава – учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, реалізуючи п.1 ст. 6 цієї Конвенції щодо доступності правосуддя та справедливого судового розгляду, вправі встановлювати правила судової процедури, в тому числі й процесуальні заборони і обмеження, зміст яких не допустити судовий процес у безладний рух.

Разом з тим, Європейський суд зазначає, що не повинно бути занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, так як **доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але й реальним.** (Рішення Суду у справі Жоффр де ля Прадель проти Франції від 16.12.1992 р. (judgement of ECHR of 16 December 1992 De Geouffre de la Pradelle v. France // Series AN 253-B).

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.7. Відмовляючи у задоволенні клопотання про відстрочення чи розстрочення судових витрат, в ухвалі суду слід встановлювати строк для оплати судового збору із зазначенням належної суми та реквізитів для оплати.

Порушення порядку, встановленого для вирішення даного питання, є підставою для скасування ухвали в апеляційній інстанції.

Так, ухвалою судової колегії судової палати Апеляційного суду Харківської області 31.01.2017 року по справі № 639/6573/16 скасовано ухвалу судді Жовтневого районного суду м. Харкова від 11.11.2016 року, якою залишено без задоволення клопотання про відстрочення судового збору та залишено заяву без руху.

Постановляючи ухвалу про відмову у відстроченні сплати судового збору та ухвалу про повернення заяви, суд першої інстанції не повідомив заявника про те, що йому відмовлено у відстроченні сплати судового збору, своєчасно не направлено зазначену ухвалу та не встановлено строк для оплати судового збору у зв'язку з відмовою у відстроченні сплати судового збору. Тим самим порушено право заявника на звернення до суду за захистом та передчасно повернуто йому заяву.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.7. Відмовляючи у задоволенні клопотання про відстрочення чи розстрочення судових витрат, в ухвалі суду слід встановлювати строк для оплати судового збору із зазначенням належної суми та реквізитів для оплати.

Відповідно до п. 32 Постанови Пленуму ВССУ № 10 від 17.10.2014 року **суд вправі застосувати щодо одного й того самого заявника і за однією й тією ж його заявою (скаргою) як відстрочення, так і розстрочення сплати судового збору, або зменшення розміру судового збору, або звільнення від його сплати. Зазначені дії можуть мати місце у різній послідовності або в сукупності.**

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВОЙ ЗБІР.

1.8. У разі якщо позивач невірно визначив розмір судового збору або ціна позову вочевидь не відповідає дійсній вартості спірного майна або на момент пред'явлення позову встановити точну його ціну неможливо суд зобов'язаний в порядку ч. 2 ст. 176 ЦПК України (в редакції від 03.10.2017 р.) попередньо визначити розмір судового збору, про що зазначити в ухвалі.

Розмір судового збору за подання позовної заяви про визнання права власності на майно або його витребування визначається з урахуванням вартості спірного майна, тобто як зі спору майнового характеру. При цьому суд не повинен визначати вартість майна за відповідними вимогами, оскільки такий обов'язок покладається на позивача.

Пунктом 12 Постанови Пленуму ВСУ від 22.12.1995 року № 20 «Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності» (із змінами, внесеними згідно з Постановою Пленуму ВСУ від 25.05.1998 року №15), передбачено, що «в ході вирішення питання про грошові стягнення у справах за позовами про захист права приватної власності на майно, суди мають виходити з того, що вартість спірного майна визначається за погодженням сторін, а за його відсутністю – за дійсною вартістю майна на час розгляду спору». При цьому, під **дійсною вартістю розуміється грошова сума, за яку майно може бути продано в даному населеному пункті чи місцевості.**

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

На сьогоднішній день в судовій практиці існує декілька варіантів розв'язання даного питання, а саме:

1. Суд постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху із зазначенням суми судового збору, яку, на думку суду, слід доплатити.
2. Суд постановляє ухвалу щодо визначення розміру судового збору.
3. Суд постановляє ухвалу про залишення позовної заяви (чи апеляційної скарги) без руху і встановлює мінімальну ставку судового збору, з подальшим стягненням недоплаченої суми.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.9. За подання заяви про скасування судового наказу, необхідно сплачувати судовий збір.

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про судовий збір» судовий збір не справляється за подання заяви про скасування судового наказу, а в статті 4 ч.2 п.1 п. п. 4-2 цього ж Закону передбачено ставку судового збору за подання заяви про скасування судового наказу – 0,05 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Між тим, у ст. 170 ЦПК України (в редакції від 03.10.2017 р.), наведено вимоги до форми і змісту заяви про скасування судового наказу, і передбачено п.1 ч. 5 вказаної статті, що до заяви про скасування судового наказу додається документ, який підтверджує сплату судового збору. У разі подання неналежно оформленої заяви про скасування судового наказу суддя постановляє ухвалу про її повернення без розгляду не пізніше двох днів з дня її надходження до суду.

У разі існування неузгодженості між нормами, виданими одним і тим самим нормотворчим органом, застосовується акт, виданий пізніше, навіть якщо прийнятий раніше акт не втратив своєї чинності, а у випадку неузгодженості між актами, виданими одним і тим же органом, але які мають різну юридичну силу, застосовується акт вищої юридичної сили.

Таким чином, за подання заяви про скасування судового наказу, необхідно сплачувати судовий збір.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.10. При поданні апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду за результатами розгляду скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби, стягується судовий збір.

Ухвалою ВССУ від 07.06.2017 року по справі № 628/2-1660/11 скасовано ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 22.08.2016 року, якою було повернуто апеляційну скаргу у зв'язку з несплатою судового збору.

В абзаці 2 пункту 4 постанови пленуму ВССУ від 17.10.2014 року №10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» судам роз'яснено, що наведений у п. п. 1, 4 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» перелік позовних заяв (заяв, скарг, дій), за подання яких до суду або за вчинення яких судом встановлено ставки судового збору, за своїм змістом є вичерпним.

Отже, справляння судового збору з інших позовних заяв (заяв, скарг), що подаються до суду, не зазначених у ч.2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір», не передбачено, наприклад, за подання скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби. При цьому заявник звільнений від сплати судового збору не лише на стадії подання скарги, а і у разі подання ним апеляційної скарги на прийняте за результатами розгляду скарги рішення.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.10. При поданні апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду за результатами розгляду скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби, стягується судовий збір.

Велика Палата Верховного Суду у Постанові від 14.03.2018 року по справі №660/612/16-ц висловила свою правову позицію стосовно даного питання.

Провадження стосовно виконання судових рішень є завершальною й невід'ємною частиною (стадією) судового провадження в конкретній справі, у якій провадження за скаргою не відкривається. За подання позовної заяви позивачем сплачено відповідний судовий збір. У розділі VII ЦПК України та в Законі України від 08.07.2011 року № 3674-VI «Про судовий збір»(далі - Закон № 3674-VI) не передбачено необхідності сплати судового збору за подання скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу ДВС позивачем, який є стягувачем.

Отже, за подання до суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, заяви про приєднання до такої скарги особою, яка не належить до категорії осіб, які звільнені від сплати судового збору або стосовно яких законодавцем прямо встановлені пільги щодо сплати судового збору, судовий збір сплачується у розмірі, передбаченому підпунктом 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI у редакції, що була чинною на час подання відповідної скарги.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.11. У випадках об'єднання в одній заяві декількох вимог судовий збір підлягає сплаті за ставками, встановленими для кожної із вимог.

Подані до суду позовні заяви чи заяви, а також зустрічні позовні заяви можуть містити кілька самостійних позовних вимог, кожна з яких є об'єктом справляння судового збору. Згідно ч.3 ст. 6 Закону України «Про судовий збір» за подання позовної заяви, що має одночасно майновий і немайновий характер, судовий збір сплачується за ставками, встановленими для позовних заяв майнового та немайнового характеру. У разі коли в позовній заяві об'єднано дві і більше вимог немайнового характеру, судовий збір сплачується за кожну вимогу немайнового характеру. При цьому судовий збір може бути сплачений окремо за кожною вимогою або загальною сумою за всіма позовними вимогами.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.11. У випадках об'єднання в одній заяві декількох вимог судовий збір підлягає сплаті за ставками, встановленими для кожної із вимог.

Так, ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 05.07.2016 року по справі № 619/3381/14 апеляційну скаргу на рішення Дергачівського районного суду Харківської області від 11.04.2016 року визнано неподаною та повернуто заявнику.

Апеляційний суд виходив з того, що заявник у наданий строк не усунув недоліки апеляційної скарги, а саме не в повному обсязі сплатив судовий збір за подання апеляційної скарги, оскільки позов містив вимоги майнового і немайнового характеру. Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 80 ЦПК України (2004 р.) ціна позову визначається у позовах про визнання права власності на майно або його витребування – вартістю майна. Отже, позов про витребування майна є позовом майнового характеру.

Вказана ухвала оскаржувалася в касаційному порядку, проте ухвалою касаційного цивільного суду ВС від 18.01.2018 року залишена без змін.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.12. У випадку, коли питання про судові витрати не було вирішено при ухваленні рішення, суд, що його ухвалив, вирішує це за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи шляхом ухвалення додаткового рішення.

Як приклад, ухвалою апеляційного суду Харківської області від 03.11.2016 року по справі № 642/9877/15ц цивільну справу повернуто до суду першої інстанції для вирішення питання про ухвалення додаткового рішення. Як вбачається з матеріалів справи, ОСОБА, при зверненні до суду з позовом, не сплачував судовий збір. Ухвалою судді судової палати у цивільних справах апеляційного суду від 15.01.2016 року відстрочено сплату судового збору за апеляційну скаргу на ухвалу судді Ленінського районного суду м. Харкова від 23.12.2015 року в розмірі 275,60 грн. до ухвалення рішення у справі. Крім того, 18.03.2016 року ухвалою судді Ленінського районного суду м. Харкова відстрочено сплату позивачем судового збору за звернення до суду з даним позовом в розмірі 487,20 грн. до ухвалення рішення у справі. Проте, при ухваленні рішення, в порушення вимог ЦПК України судом першої інстанції не вирішено питання про розподіл судових витрат.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВОЙ ЗБІР.

1.13. Повернення судового збору

Сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила за ухвалою суду в разі наявності підстав, передбачених ст.7 Закону України «Про судовий збір». Повернення сплаченої суми судового збору здійснюється з урахуванням Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих, затвердженого Наказом Мінфін України (редакція від 19.05.2017 р.).

Прикладом є постанова Апеляційного суду Харківської області від 22.03.2018 року у справі №639/6239/18. Стосовно вимог ОСОБА_1 щодо стягнення з Державного бюджету України на його користь судового збору у розмірі 1 180,50 грн., то колегія суддів виходила із того, що оскільки ОСОБА_1 відмовився від частини позовних вимог в суді першої інстанції, то відповідно до ч. 1 ст. 142 ЦПК України, суд першої інстанції за заявою ОСОБА_1 вправі ухвалити додаткове рішення про повернення йому з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, виходячи із суми позову про стягнення якої він відмовився...

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВОЙ ЗБІР.

1.13. Повернення судового збору

...Щодо доводів апеляційної скарги про повернення судового збору, сплаченого при подачі апеляційної скарги, то колегія суддів вважала, що оскільки суд апеляційної інстанції апеляційну скаргу ОСОБА_1 залишає без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін, то правові підстави для повернення ОСОБА_1 зазначених судових витрат відсутні.

А також, аналогічна позиція викладена і в постанові Касаційного цивільного суду ВС від 13.06.2018 року по справі № 522/3282/15-ц, в якій вирішено питання щодо розподілу судових витрат, понесених у зв'язку із переглядом справи у суді касаційної інстанції.

За подання касаційної скарги у вказаній справі ОСОБА_1 сплачено 661 грн, 44 коп., а тому з державного бюджету на її користь підлягають поверненню 50 відсотків вказаної суми, тобто 330 грн. 72 коп.

Таким чином, у зазначених випадках законом передбачено повернення позивачу з державного бюджету лише 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, інші 50% не відшкодовуються.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВОЙ ЗБІР.

1.14. Розподіл судових витрат

В постанові ВСУ від 01.03.2017 року по справі № 6-152цс17 зазначено, що згідно з пунктом 9 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» від сплати судового збору звільняються інваліди I та II груп, законні представники дітей-інвалідів і недієздатних інвалідів I та II груп.

Через недотримання зазначених норм закону, постановою ВСУ від 27.09.2017 року по справі №644/11670/15-ц скасовано ухвалу ВССУ від 21.06.2017 року та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 21.12.2016 року в частині вирішення питання про стягнення з ОСОБА судового збору в дохід держави.

Ухвалюючи рішення щодо розподілу судових витрат і стягуючи з ОСОБА 6 тис. 699 грн судового збору в дохід держави за подання відповідачем за зустрічним позовом апеляційної скарги, апеляційний суд, з висновками якого погодився суд касаційної інстанції, залишив поза увагою ту обставину, що заявник є особою, яка має пільги щодо сплати судового збору при поданні позовної заяви, оскільки він є громадянином, віднесеним до I категорії постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, та не обґрунтував наявності правових підстав для покладення на нього обов'язку зі сплати зазначеного судового збору в дохід держави.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВИЙ ЗБІР.

1.15. Судовий збір при оскарженні додаткового судового рішення, яким вирішено питання розподілу судових витрат.

Відповідне положення міститься у постанові об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20 грудня 2019 року у справі № 240/6150/18 за позовом ТОВ до ГУ ДФС у Житомирській області про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень.

Верховний Суд зазначив, що при апеляційному та касаційному оскарженні додаткових судових рішень, ухвалених відповідно до пунктів 2-3 ч. 1 ст. 252 КАС, а саме: при ухваленні рішень, в яких суд, вирішивши питання про право, не визначив способу виконання судового рішення, або судом не вирішено питання про судові витрати, судовий збір не сплачується, оскільки розмір судового збору при поданні позову не залежить від того, який спосіб виконання судового рішення, у разі задоволення позовної вимоги по суті спору, просить обрати позивач, або від вимоги щодо розміру та порядку розподілу судових витрат. Вказані питання не є самостійними позовними вимогами в розумінні КАС і не входять до ціни позову, тому не підлягають оплаті окремо при зверненні до суду із позовом або відповідною заявою, передбаченою процесуальним законодавством, тобто не є об'єктом справляння судового збору.

I. ПРАКТИКА СУДІВ ЩОДО СУДОВОЙ ЗБІР.

1.16. Звільнення, відстрочення, розстрочення або зменшення розміру судового збору на певній стадії судового процесу можливе, але не створює пільг щодо його сплати на інших його стадіях чи в інших судових провадженнях.

18 січня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в рамках справи № 826/2540/17, адміністративне провадження №К/9901/21174/18 (ЄДРСРУ № 79266559) досліджував питання щодо звільнення сторони від сплати судового збору на певній стадії судового процесу.

Суд прийшов до висновку, що звільнення, відстрочення, розстрочення або зменшення розміру судового збору на певній стадії судового процесу можливе, але не створює пільг щодо його сплати на інших його стадіях чи в інших судових провадженнях.

II. ПОЗИЦІЯ ВИЩИХ СУДІВ ЩОДО ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ.

2.1. Визначення складової витрат на правничу допомогу

Право на правову допомогу гарантовано статтями 8, 59 Конституції України, офіційне тлумачення якого надано в Конституційним Судом України (Рішення від 16.11.2000 року №13-рп/2000; Рішення від 30.09.2009 року №23-рп/2009; рішення від 11.07.2013 року №6-рп/2013).

Цивільним процесуальним кодексом України (в редакції від 03.10.2017 р.) впроваджено низку новел щодо порядку стягнення та розподілу судових витрат. У тому числі, вони стосуються і відшкодування витрат, пов'язаних з правничою допомогою адвоката. Даний вид, судових витрат, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави.

До складу витрат на правничу допомогу включаються: гонорар адвоката за представництво в суді; інша правнича допомога, пов'язана з підготовкою справи до розгляду; допомога, пов'язана зі збором доказів; вартість послуг помічника адвоката; інша правнича допомога, пов'язана зі справою.

II. ПОЗИЦІЯ ВИЩИХ СУДІВ ЩОДО ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ.

2.1. Визначення складової витрат на правничу допомогу

Витрати на правничу допомогу визначаються сукупністю таких документів: договором про надання правничої допомоги та відповідними доказами щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною.

На підтвердження понесених витрат на професійну правничу допомогу та їх відшкодування за рахунок опонента у судовому процесі, сторонам необхідно надати суду такі докази: 1) договір про надання правничої допомоги (договір доручення, договір про надання юридичних послуг та ін.); 2) документи, що свідчать про оплату гонорару та інших витрат, пов'язаних із наданням правничої допомоги, оформлені у встановленому законом порядку (квитанція до прибуткового касового ордера, платіжне доручення з відміткою банку або інший банківський документ, касові чеки, посвідчення про відрядження та ін.); 3) докази щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт (акти наданих послуг, акти виконаних робіт та ін.); 4) інші документи, що підтверджують обсяг, вартість наданих послуг або витрати адвоката, необхідні для надання правничої допомоги.

II. ПОЗИЦІЯ ВИЩИХ СУДІВ ЩОДО ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ.

2.2. Попередній розрахунок суми судових витрат на правничу допомогу

Попередній розрахунок розміру судових витрат не обмежує сторону у доведенні іншої фактичної суми судових витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи. У разі істотного збільшення або зменшення заявленої до відшкодування суми судових витрат порівняно із попереднім (орієнтовним) розрахунком, сторона повинна довести неможливість передбачити такі витрати на час подання попереднього (орієнтовного) розрахунку або поважність причин зменшення суми.

За таких умов, враховуючі нові процесуальні вимоги щодо попереднього розрахунку суми судових витрат, позивачу – ще до подання позову (ініціювання справи), а відповідачу – на початковому етапі справи (одразу після відкриття провадження) необхідно зважено підійти до оцінки обсягу витрат на правничу допомогу за ведення справи в суді відповідної інстанції та врахувати, що істотне збільшення або зменшення фактичних витрат відносно запланованих потребуватиме логічного пояснення (обґрунтування) перед судом.

II. ПОЗИЦІЯ ВИЩИХ СУДІВ ЩОДО ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ.

2.3. Забезпечення витрат на правничу допомогу

У частині 1 статті 135 ЦПК України запроваджено новий процесуальний інститут забезпечення судових витрат, який має на меті гарантувати відшкодування судових витрат, у тому числі витрат на правничу допомогу.

Відтак, як позивач, так і відповідач, на підставі ухвали суду, може бути зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат. Частинами 4-7 статті 135 ЦПК України передбачено механізми для забезпечення права на відшкодування судових витрат для відповідача у випадках: якщо позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов; або якщо позов подано іноземцем (іноземною юридичною особою), який не має на території України ні зареєстрованого місця проживання (місцезнаходження), ні майна, достатнього для відшкодування судових витрат. Таке забезпечення судових витрат також може бути застосоване, якщо суду надані докази того, що майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові.

II. ПОЗИЦІЯ ВИЩИХ СУДІВ ЩОДО ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ.

2.3. Забезпечення витрат на правничу допомогу

У постанові від 5 листопада 2019 у справі №916/2167/18 КГС ВС задовольнив касаційну скаргу відповідача та ухвалив нове рішення про відмову в позові, не покладаючи на позивача судового збору.

Суд виходив із того, що спір виник внаслідок неправомірних дій відповідача, а також, оскільки касаційним судом нове рішення у справі прийнято про відмову у позові про стягнення заборгованості, яка не є значною, суд касаційної інстанції вважає за можливе не відшкодувати за рахунок позивача судового збору, який стягнуто судом першої інстанції, у зв'язку із задоволенням позову (відповідач не сплачував витрати балансоутримувача на утримання майна, а відмовлено лише у вимогах за договором оренди на суму 2,36 грн).

II. ПОЗИЦІЯ ВИЩИХ СУДІВ ЩОДО ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ.

2.3. Забезпечення витрат на правничу допомогу

Частина 9 ст. 141 ЦПК України застосовано КЦС ВС у постановках від 17 вересня 2018 року у справі №740/4059/17, від 25 квітня 2019 року у справі №530/1035/16-ц, від 25 вересня 2019 року у справі №\2-941/11.

Отже, принцип пропорційності розподілу судових витрат може бути не застосований у випадку зловживання стороною процесуальними правами, якщо в позові відмовлено — судові витрати можна покласти на відповідача, або можливо задовольнити позов та покласти на позивача судові витрати.

Проте будь-яка поведінка сторін не може вплинути на вирішення цивільного спору по суті, оскільки суддя повинен виконувати свої професійні обов'язки незалежно, виходячи виключно із фактів, установлених на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права, не зважаючи на будь-які зовнішні впливи.

III. ВИТРАТИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ СВІДКІВ, СПЕЦІАЛІСТІВ, ПЕРЕКЛАДАЧІВ, ЕКСПЕРТІВ ТА ПРОВЕДЕННЯМ ЕКСПЕРТИЗ

Розмір витрат на підготовку експертного висновку на замовлення сторони, проведення експертизи, залучення спеціаліста, оплату робіт перекладача встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

Розмір витрат на оплату робіт залученого стороною експерта, спеціаліста, перекладача має бути співмірним зі складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт. У разі недотримання вимог щодо співмірності витрат, за клопотанням іншої сторони, суд може зменшити розмір витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, які підлягають розподілу між сторонами. Обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат, що підлягають розподілу між сторонами.

Слід звернути увагу, що на те, що у новій редакції ЦПК відсутня норма щодо обмеження або граничного розміру компенсації витрат, пов'язаних із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз.

У справах окремого провадження виклик свідків, призначення експертизи, залучення спеціалістів здійснюються за ініціативою суду, а також у випадках звільнення від сплати судового збору або зменшення його розміру, відповідні витрати відшкодовуються з державного бюджету.

ІV. ВИТРАТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИТРЕБУВАННЯМ ДОКАЗІВ, ПРОВЕДЕННЯМ ОГЛЯДУ ДОКАЗІВ ЗА ЇХ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯМ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДОКАЗІВ ТА ВЧИНЕННЯ ІНШИХ ДІЙ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

Декстро
Асистент Прокурора

На сьогоднішній день втратили свою актуальність роз'яснення, які містяться в пункті 8 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №10 від 17.10.2014 року (із змінами), відповідно до якого не передбачено сплату судового збору за подання клопотань про витребування доказів (виклик до суду свідків, призначення експертизи, витребування письмових чи речових доказів тощо), які розглядаються у попередньому судовому засіданні чи в судовому засіданні.

Кабінет Міністрів України вніс зміни до постанови № 590 "Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави", встановивши нові розміри компенсації (на підставі Постанови КМУ від 28.02.2018 року № 155).

Так, за втрачений заробіток - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, її представникові у зв'язку з явкою до суду компенсація обчислюється за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати особи, розрахованої відповідно до абзацу третього пункту 2 Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. №100, однак загальний розмір виплати не може перевищувати суми, розрахованої за відповідний час, виходячи із трикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

IV. ВИТРАТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИТРЕБУВАННЯМ ДОКАЗІВ, ПРОВЕДЕННЯМ ОГЛЯДУ ДОКАЗІВ ЗА ЇХ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯМ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДОКАЗІВ ТА ВЧИНЕННЯ ІНШИХ ДІЙ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

За відрив від звичайних занять - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, її представникові у зв'язку з явкою до суду компенсація обчислюється пропорційно до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановлено законом на 1 січня календарного року, в якому приймається процесуальне рішення або здійснюється процесуальна дія, і не може перевищувати його розміру, обчисленого за фактичні години відриву від звичайних занять.

Компенсація судових витрат у цивільних справах здійснюється за рахунок і в межах бюджетних асигнувань судів, якими винесено відповідне рішення. Якщо обидві сторони у цивільній або адміністративній справі звільнені від оплати судових витрат, вони компенсуються за рахунок держави в їх фактичному розмірі, але не більше граничних розмірів компенсації таких витрат.